

דף שבועי

בס"ד

פרשת עקב תשפ"ו, מספר 1679

נס וטבע בבגדי דור המדבר

אביננד אבוקרט

מאכלת? אמר לו: "במיתתן לא נגעה בהן רמה בחייהן על אחת כמה וכמה". אמר לו: "ולא היה ריחן רע מפח הזעה?", אמר לו: "היו מתענגים בנאות דשא של באר, והיה ריחן מפעפע בכל העולם" (דברים רבה ז, יא).

המדרש אינו נרתע מלבדוק את כל הנזקים שהיו אמורים להתחולל בבגדי ההולכים במדבר: בגדים ישנים, קטנים בגודלם, מסריחים ומקומטים, אכולי עש ומיזעזעים. כל התופעות הללו לא התרחשו בבגדי דור המדבר, שכן מקורם של הבגדים הוא ממלאכי השרת במעמד הר סיני.

דברים אלו הובאו בפירושו של רש"י בתמצית:

ענני כבוד היו כופתין בכסותן ומגחצין אותן כמין כלים מגוחצין. ואף קטניהם כמות שהם גדילים היה גדל לבושם עמם, כלבוש הזה של חומט שגדל עמו (בפירושו לדב' ח:ד).

נושאי כליו של רש"י מבקשים לברר את היסודות המצריכים את פירושו המדרשי. רבי אליהו מזרחי מוצא רמז לתופעות אלו בלשון הפסוק הנראית מיותרת, לכאורה:

ממלת "מעליך" משמע שלא סרה מעליך כל אותן מ' שנה; לא מפני שגדלו קטניהם וצריכים למלבושים גדולים ולא מפני זוהמתן כדי לרוחצן (רא"ם, שם).

הפסוק שמציין שהבגד היה על גופם של אנשי דור המדבר מבהיר לנו, שהבגדים מעולם לא ירדו מעל גופם, בכל גיל ובכל מצב גופני. ה"כלי יקר" מפרש, שהמילה "מעליך" מלמדת גם את המקור להריסה של הבגדים – הזיעה המצויה על גופם של הולכי דרכים ומשחיתה את בגדיהם. אבל חסדי ה' שאפף את ישראל בענני הכבוד, והסיר מהם את כל המזיקים והפרשות הגוף המזיקות לבגדים בחיי היומיום.

הדיוק בפסוק אינו מספיק כדי להסביר את הצורך בדברי המדרש שהביא רש"י. המהר"ל שואל: "למה היה זה הנס בחנם להם, שהרי היו יכולים לעשות בגדים, ולא מצאנו נס בחנם?"! (גור אריה, שם). הנס אכן מפעם את הלב, אבל מעלה שאלה בסיסית: מה הצורך בנס כזה, כאשר ניתן להשיג את מטרתו בהתנהלות טבעית; הרי אין המדובר בהתגברות מיוחדת על איתני הטבע. ניתן היה להסתדר מעשית באמצעות קניית בגדים, כיבוסם ותפירתם. תשובתו של המהר"ל מלמדת אותנו עיקרון: כל צרכי דור המדבר היו מידי

בפרשתנו מוזכר נס פלאי שאירע בדור המדבר: "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה" (דב' ח:ד). הבגדים של אנשי דור המדבר, מיליוני אנשים ונשים, לא התבלו במהלך ארבעים שנה של אקלים מדברי. בנוסף, רגליהם לא סבלו מבצקות המאפיינות את הולכי הדרכים בחול המדברי. הנס הזה נזכר שוב בנאומו של משה: "ואולף אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך" (דב' כט:ד). כך מתואר גם במעמד מיוחד בימי בית שני בספר נחמיה: "וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא חסרו שלמתיכם לא בלו ורגליהם לא בצקו" (נח' ט:כא).

נבקש לעיין במהותו של הנס; האם כפשוטו או שלא כפשוטו, האם אכן מתואר פה אות ומופת מיוחדים או שמדובר בהתנהלות מעשית שאפיינה את העם הנווד במסעותיו הרבים. במדרשים אנו רואים תיאור מוחלט של נס יחד עם תוספות שלא תוארו בתורה. לא רק שהבגדים לא התבלו במהלך שימוש כזה או אחר, הם שימשו את ישראל במהלך כל שנות חייהם: "מלמד שהשמלה וגם המנעלים שברגליהם כמו שהיו גדלים גם הם היו גדלים עמהם" (מדרש אגדה). הבגדים הדוממים הולכים וגדלים כמו הצומח, ושומרים על ניקיונם וגיהוצם המעומלן והמבושם. כך מתאר בפרוטרוט מדרש רבה:

אמר רבי יוסי בר חנינא, מה שהיה עליהן לא בלו, אבל מה שהיה להן בתוך התבנות, נתבלו... רבי אלעזר בנו של רבי שמעון בן יוחאי שאל את רבי שמעון בן יוסי חמיו: "כלי קוריס (כלי עור שלא מתקלקלים) יצאו עם ישראל במדבר?", אמר לו: "אותן הבגדים שהיו עליהן מה שהלבישו אותן מלאכי השרת בסיני, לפיכך לא נתבלו". אמר לו: "ולא היו גדלין? והיו הבגדים קטנים להם?". אמר לו: "אל תתמה על זה, החלזון הזה כשגדל מלבושו גדל עמו". אמר לו: "ולא היו צריכין תכבסת?", אמר לו: "הענן היה שף בהן ומלגנן". אמר לו: "ולא היו נשרפים מן הענן שהוא אש?", אמר לו: "אל תתמה על זה. אסיטון הזה, אין מגחצין אותו אלא באש, אף בגדיהם שהיו מעשה שמים, היה הענן שף בהן ואינו מזיקן". אמר לו: "ולא היו עושים"

* הרב אביננד אבוקרט הוא רב קהילת "אבני החושן" גבעת שמואל ומחבר הספרים: "דיבור המתחיל" (הוצאת בית אל) ו"אחדים בידך" (הוצאת הר ברכה).

שהוציאו מלבושים רבים ממצרים, מה שהספיק להן ונשאר; וייתכן: שאין בתולדת המן להוליד זיע".
שלוש השקפות יש בביאור מאורעות הבגדים בדור המדבר: נס מוחלט של בגדים במידה ובניקיון; עושר עצום מברכת שמיים שמביא לרכישה תדירה של בגדים; ושיטה ממוצעת המוצאת את הנס בתופעת המן המופלאה: מן – לחם מן השמיים שנספג באיבריהם של ישראל כמאכל מלאכי השרת, וממילא לא מוציא זיעה שהורסת את הבגדים. במילים אחרות: הבגדים לא נהרסו, לא משום שהתמודדו עם הזיעה בחום הגדול, אלא משום שלא היו זיעה ולכלוך כל עיקר.

רמב"ן לא מקבל את הסברו של ראב"ע, המגמד את הנס הציורי שמתואר בתורה. אם אכן היה מדובר בהתנהלות כלכלית ברוחב יד, משה רבנו לא היה מזכיר את הדברים כסימן ומופת לדור באי הארץ. משה מבקש לציין נס פלאי כמופת לחובה של ישראל לעשות מצוות. אם מדובר בארון בגדים גדול בתנאי סחר קשים, משה רבנו לא היה מוצא צורך לציין זאת בדבריו. גם הניסיון של ראב"ע לתלות את הכול במן המונע זיעה אנושית אינו מוצדק. רמב"ן טוען בלשונו הציורית, שהבלאי של הבגדים היה בלתי נמנע: "ואם תכסה את הקורה בשמלה חדשה, תבלה בארבעים שנה אף על פי שאין בה זיעה!".

נחתום בכיוון פרשני נוסף, המבקש ליישב את לשון הפסוקים עם הניסיון למצוא היגיון בהתנהלות העם במדבר, ללא צורך להזדקק לנס מיותר מעט שלא הוזכר בסיפורי התורה עד כה. כך מציע הרב משה יצחק אשכנזי בפירושו "הואיל משה": "הנכון בדברי המבאר לנתיבות השלום שהוא דרך מליצה, כלומר ברכך באופן שהדרך לא היקרה לא לגופך ולא לממונך". משה רבנו לא ציין עובדה טכנית נראית לעין, ייתכן שבגד מסוים היה קטן במידתו או מעט משומש. הוא ביקש לתאר בלשון מליצית וציורית את הדאגה העצומה של הבורא לשלומם של ישראל ולמאכלם, בד בבד עם שמירת הממון שלהם מפי נזקי הטבע והשודדים. באופן הזה, איננו מבקשים להחיל על דור המדבר מעשה ניסי יוצא דופן, אך עדיין אנו רואים באמירה הזו טענה משמעותית, שבה משה יכול היה להשתמש בבואו להוכיח את ישראל, ולהזכיר להם את חסדי הבורא עימהם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שמיים, ללא שום התערבות אנושית. בני ישראל לא השיגו מאכל בכוחות עצמם, אלא אכלו מזון מן השמיים. ובאותה הדרך, הם לא עשו שום מאמץ אנושי להשגת מלבוש ותיקונו. אברבנאל מרחיב שבאופן הזה ה' סיפק את כל צרכינו במדבר, ואין שום יכולת לטעון שמקצת הדברים סופקו בידי שמיים ומקצתם בידינו אנו. ה' דאג לא רק לצרכי הגוף ושמירת בריאותו אלא אפילו לשלמותם של החפצים הדוממים כמו הבגדים. והדברים קל וחומר; אם לבגדים לא אירע שום נזק וחסרון, פשוט שלאנשים עצמם לא אירע שום דבר רע.

הנס החשוב הזה אינו רק חיסכון בעלויות כביסה או בהוצאות ביגוד והנעלה. זהו למעשה הביטוי המוחצן והבולט של ענני הכבוד שהקיפו את ישראל. לא פלא, אם כן, שהרב אליהו בן אמוזג מביא בפירושו שהנוצרים ניסו לנצל את המופת התנ"כי כאב טיפוס לניסים שהם ייחסו לראשוני הנוצרים ולנביא שהעמידו בראשם:

וקבלה קדמונית היא זו ומפורסמת באומתינו עד שראשוני הנוצרים סמכו עליה וכתבוה בספריהם, ... וגם קודם לכן קצת מהאונגליונים הקדמונים ספרו כזאת על ישוע הנוצרי, והכלל הזה יהיה בידך, שקורות עם ישראל במצרים ובמדבר היו לאות ולמופת לפני ראשוני הנוצרים לספר על מייסד דתם כל מה שקרה לישראל, ובזה תבין עניינים רבים בסיפוריהם (אם למקרא דברים ח:ד).

לעומת האסכולה הרואה בדברים נס מופלא ומוחשי, פרשנים אחרים ביארו את המקראות בצורה טבעית. שד"ל בפירושו בוחר גם הוא להתמקד במילה "מַעֲלִיף", ולומד ממנה הסתייגות מסוימת מהאופן שבו הבגדים נשמרו. הפסוק מתאר את העושר הגדול של דור המדבר. למרות המרחקים הגדולים והשנים הארוכות, בני ישראל היו עשירים והיו מסוגלים לספק לעצמם בגדים רבים בתדירות גבוהה. הם לא היו צריכים להשתמש בבגדים עד שהתבלו ונקרעו, אלא החליפו אותם בתדירות גבוהה. כשהבגדים היו על גופם של ישראל הם לא התבלו, משום שהיו מתחדשים מדי תקופה. גם המלב"ם הולך בדרך זו ורואה בפסוק תיאור של עושר גדול ורכישה של בגדים חדשים והולמים ללא שום מחסור:

הגם שביתר הצרכים לא חסר לך שום דבר, כי לא היית דומה כיתר הולכי מדבר ששלמותיהם ונעליהם בלים מעליהם כמו שנאמר "וְאֵלֶּה שְׁלֻמוֹתֵינוּ וְנַעֲלֵינוּ בָּלוּ מִרַב הַדֶּרֶךְ מֵאֵד" (יה' ט:יג), כי לכם הזמין ה' שמלות חדשים ונעלים חדשים בכל עת עד שלא לבשתם שמלות בלים ולא הלכתם יחף שיבצקו רגליכם, וכמו שנאמר: "יָדַע לְכַתֵּךְ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אֲרֻבָּעִים שָׁנָה ה' אֱ-לֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חִסְרְתָּ דָבָר" (דב' ב:ז).
בני ישראל רוכשים לעצמם בגדים חדשים למרות שהם נמצאים במקום שאין רגילים לעשות בו עסקאות רבות או למצוא ולעשות בגדים חדשים. הרב יצחק שמואל רג'ז רואה בפסוק תיאור איך ה' מספק את כל צרכיהם של ישראל, והם מוצאים בגדים חדשים וזה גופא נס לא קטן...

רבי אברהם אבן עזרא מציג את השיטות השונות בסקירה נאה: "יש אומרים: דרך אות; ואחרים אמרו: